

انسان، سینما، شهر

گفت‌وگوهای علیرضا قاسم‌خان با

سید محمد بهشتی

محمد تهامی‌نژاد

سیاوش جمادی

فرزان سجودی

امیرعلی نجومیان

ناصر فکوهی

مازیار اسلامی

فرهاد ساسانی

شادمهر راستین

ابوالحسن ریاضی

سرشناسه	: قاسم خان، علیرضا، ۱۳۴۲ -
عنوان و پدیدآورنده	: انسان، سینما، شهر: گفتگوهای علیرضا قاسم خان با سیدمحمد بهشتی، محمد تهامی نژاد، سیاوش جمادی... .
مشخصات نشر	: تهران: روزنه، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۲۰۸ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۳۳۴-۳۴۳-۹
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: سینما -- مصاحبه ها
موضوع	: سینما -- مسائل متفرقه
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۰ الف ۸ ق ۱۹۹۳ PN
رده بندی یوبی	: ۷۹۱/۴۳۷۵
شماره کتابخانه ملی	: ۲۳۹۸-۱۵

انسان، سینما، شهر

علیرضا قاسم خان

ویراستار: سیما سعیدی

طرح جلد: پرویز بیانی

صفحه آرای: مریم قربانی نیا

چاپ اول: ۱۳۹۱

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۹۳۵۰ تومان

چاپ و صحافی: شادرنگ

آدرس: خیابان توحید، ابتدای خیابان پرچم، پلاک ۲، طبقه ۴، انتشارات روزنه

تلفن: ۶۶۴۳۰۵۰۳ - ۶۶۵۶۷۹۲۵ - ۶۶۵۶۷۹۲۶

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۳۴-۳۴۳-۹ ISBN: 978-964-334-343-9

تمام حقوق برای ناشر محفوظ است

فهرست

۱۱	مقدمه
	شهر در سینما ادامه می‌یابد
۱۳	سید محمد بهشتی
	دهه چهل، دهه سینمای نوپرداز و فیلمسازان منتقد
۲۵	محمد تهامی‌نژاد
	فلسفه و ادبیات در شهر به یکدیگر نزدیک می‌شوند
۴۵	سیاوش جمادی
	فرهنگ محصول تلاش انسان برای تغییر جهان
۵۹	فرزان سجودی
	تصور انسان امروز بدون فضاهای شهر ممکن نیست
۸۱	امیرعلی نجومیان
	انسان و شهر مفاهیمی کهن هستند
۱۰۳	ناصر فکوهی
	شهر در سینمای ایران غایب است
۱۱۷	مازیار اسلامی
	انسان زیر سلطه دست ساخته‌های خویش است
۱۳۷	فرهاد ساسانی
	تهران در سینمای ایران گم شده است
۱۵۷	شادمهر راستین
	انسان، موجودی «شهری شده»
۱۸۷	ابوالحسن ریاضی

سینما و نقد پژوهش گرانه

"سینما" دالی است که همه زندگی ما را پر کرده است ولی هنوز نمی‌دانیم به کدام مدلول اشاره می‌کند، پاسخی به این پرسش هنوز وجود ندارد، می‌توان این دال را از معناهای زیادی پر کرد ولی با همه گره خوردگی عاطفی، انسان معاصر آنچنان از این صنعت - هنر پرنشده است که توان فلسفیدن در مورد آن را داشته باشد، حتی نگاه معرفت‌شناسی، معرفت‌شناسی اجتماعی به فرایند فیلم ساختن و دیدن در مرحله جنینی خود است، اگر به قول لوکاک در یونان باستان، هنر حماسی پاسخ‌ها را می‌دانست بدون آنکه به پرسش‌ها راه کشیده باشد. ما نیز در مورد سینما جواب را می‌دانیم بدون آنکه راه به پرسشی کشیده باشیم.

انسان روزگار ما بسیار در حضور سینما زندگی می‌کند، بدون آنکه به طرح پرسش‌هایی بیناندیشد که می‌تواند این ابزار خلاق را معضل دار کند. معضلی که با گره‌گشایی از خود گره‌های ناگشوده مانده بسیاری را باز خواهد کرد، باید یافتن این پرسش‌ها را جدی گرفت، از پاسخ‌ها به پرسش‌ها راه کشید، ما می‌دانیم سینما روزگاری زندگی را روایت می‌کرد، در بازی سیال ذهن و یا واقع‌گرایانه، اما در این زمان سینما بجای انسان می‌اندیشید، ساخت وجودی آدمی را به پرسش می‌کشد، آنرا مورد مذاقه قرار می‌دهد، جهان مجازی که زندگی را تسخیر می‌کند پیشاپیش حضورش را سینما بشارت داد، آیا بشارت بود و یا کابوس، حتی ما به مرزهای پرسش هم نرسیدیم، امروز برای درک امکانات انسان، باید سینما را بشناسیم، آنهم در کلیت‌اش و نه در

فردیت‌اش، در انضمامیتی که با کل زندگی دارد.

افلاطون روزگاری وقتی بر آن بود تا از جهان مثالی‌اش سخن بگوید از غاری حرفی به میان می‌آورد که در آن غارنشین‌ها سایه حقیقت را بجای خود آن می‌گرفتند و پیشنهاد می‌کرد برای دستیابی به حقیقت به دیالکتیک مجهز شویم تا بتوانیم از غار بیرون برویم و حقیقت را ملاقات کنیم. امروز هم باید از سالن‌های سینما و یا تلویزیون‌های خانوادگی فاصله گرفت و به مفهوم پردازی روی آورد تا بتوان حقیقت دنیای معاصر را درک کرد، باید بنیان‌های خود سینما را واکاوی کرد، آنرا در معرض تبارشناسی قرار داد و پرسید سینما بجای نبودن چرا هست، تا بتوانیم از طریق ساختار شکنی، ضرورت‌هایش را بشناسیم و چرایی بودن‌اش را بفهمیم.

جشنواره بین‌المللی فیلم شهر که بتدریج دارد جایگاه خود را در سینما پیدا می‌کند، می‌خواهد علاوه بر فرصت نمایش دادن به فیلم‌هایی که دغدغه شهر را دارند و انسان شهرنشین را با لنز دوربین نشانه رفته‌اند، فیلمسازان را با سلاح پژوهش مجهز کند، به آنها نشان دهد در سینمای ایران، معماری شهری - به خصوص تهران - چه جایگاهی از نظر فرم و محتوا در فرایند فیلمسازی داشته است و هنوز دارند، تردیدی نیست بسیاری از فیلم‌ها در این شهر ساخته می‌شود ولی آیا نمی‌توان آنرا در فضای دیگر ساخت بدون آنکه تغییری را تجربه کند، اما سریالی چون هزار داستان، فیلم‌هایی چون تنگنا، قیصر... را بدون مشخصات این شهر نمی‌توان تصور کرد، و جیزه‌هایی که در این کتاب قلمی شده‌اند و یا به گفت‌وگوهای میدانی می‌دهد همه و همه به این دلیل است که بفهمیم تهران و سینما چه پیوند انضمامی با هم داشته‌اند، وقتی صاحب نظری مدعی می‌شود که فلسفه در سینما و شهر به هم می‌رسند آیا این گزاره را محملی برای فلسفیدن تازه نمی‌کند.

این جشنواره یک اتفاقی در خود و برای خود نیست، ما بنا داریم هم زندگی شهری را بشناسیم و راهی بیابیم که این شناخت را تبدیل به عملی اصلاح‌گرایانه کنیم، تنها با این خود آگاهی است که ارزشها چگونگی رسوخ به جهان تصاویر را خواهند یافت و با واتاب ناهنجاری‌ها، ذهن مخاطب را فعال کرده تا شورش خردمندانه علیه این ناهنجاری‌ها را جدی بگیرد.

سینما هم می‌شناساند و هم فرصت می‌دهد شناخته شود، نقد پژوهش‌گرانه در میان ما غایب است، کسی در مورد آنها نمی‌اندیشد، نقدها هم در خود مانده‌اند، ما بر آنیم با فعال کردن ذهن‌ها این غیاب را به حضور مبدل کنیم. هر چه که در این کتاب‌ها خواهید خواند جرقه‌یی است که می‌خواهد پرسش‌هایی را از پاسخ بیرون بکشد، این جرقه زمانی راه به شعله‌ای بلند خواهد برد که تبدیل به گفت‌وگوهای جمعی شود، البته این راه آسان نیست و در توانایی یک جشنواره نیز

نمی‌گنجد ولی همیشه آغازها از یک جرعه خون و جان می‌گیرند، نقد این وجیزه‌ها لازمه گفت‌وگو هست، امیدواریم در کتاب‌های بعدی بتوانیم از میان ذهن‌های فعال شده دست به گزینش بزنیم، مثل فیلم‌هایی که برای جشنواره انتخاب می‌کنیم، دست به انتخاب بزنیم و به چاپ بسپاریم، این امید با سخت‌کوشی اندیشمندان تحقق می‌یابد.

باید در اینجا سپاس خود را از دبیر علمی مجموعه، اندیشمندان و نویسندگان اعلام کنم و صادقانه یادآور شوم بدون این دوستان نمی‌توانسیم با غرور و افتخار آغاز یک راه را اعلام کنیم.

سید هادی منبتي

مدیر عامل موسسه تصویر شهر

www.ketab.ir

فروغ صحبت روشن دلان غنیمت دان
پیاله گیر که شبگیر می کند مهتاب

«صائب»

مقدمه

در عرصه اندیشه آدمی، همیشه مفاهیمی وجود دارند که هر از چند گاهی، به مناسبتی، و به بهانه‌ای سر برآورده و زمینه‌ساز بحث‌ها و گفتگوهای بسیاری می‌شوند. این مفاهیم، با تحول بشری، هر روز رنگ تازه‌ای می‌یابد و همچون قفوس از دل آتش سرد شده خویش، باز حیات تازه‌ای را با طرح سوالات تازه رقم می‌زنند.

انسان، سینما، شهر، از آن دسته مفاهیمی هستند که هر یک جداگانه و یا در کنار هم، می‌تواند موضوع گفتگوها، مقالات و بحث‌های نظری عمیق باشد.

مفهوم انسان به ذات خود، و به سادگی قابل تعریف نیست، این انسان، در جوامع گوناگون در پرتو اساطیر، مذهب، علم و تاریخ... چه در شرق عالم معنا و چه در غرب عالم معنا، واجد بروز مباحث گوناگونی است که دامنه آن هنوز و هنوز به ساحل اندیشه می‌آید و برمی‌گردد تا با خود فصل جدیدی را بگشاید. سینما نیز که محصول همین انسان اندیشه ورز و تکنولوژیست است، با وجود عمر کمی بیش از یک صد ساله خود، به این مباحث بیش از پیش دامن زده است. اما شهرها... شهرها، محل بروز و تجلی و معرفی انسان است. اگر چه انسان مجزا از طبیعت نیست، اما مدنیّت و شهرنشینی وجه دیگری از انسانیت را به ظهور می‌رساند. شهرها محل کسب و کارند، سود و سرمایه در آن فراوان است، بزرگ‌ترین مکان‌های تقدس اندیشه، یعنی کتابخانه‌ها نیز در شهرها هستند و از سوی دیگر نیامی آدمی نیز به گفته‌ای از شهرها آغاز شده است. سینما، این چهره را از شهرها می‌شناساند، در وجود خود شهرهای جدید می‌آفریند و آدمیان را به ساخت شهرهای خیالی خود ترغیب می‌کند. این چرخه چه در جهان شرقی و چه در جهان غربی در رفت و برگشتی پرشتاب تجربه می‌شود.

سخن کوتاه، در این میان فرصت‌هایی چون، بررسی فیلم‌های شهری، زمینه‌ای برای مباحث دیگر می‌شود که می‌تواند برای کسانی که به این مفاهیم علاقه‌مندند، ضمن دیدن فیلم‌ها آشنایی با اندیشه متفکران ایرانی را به ارمغان آورد. این متفکران چه استاد دانشگاه چه فیلمساز، هر یک از انسان، سینما، شهر، تعریفی دارند و شناختی.

هنگامی که آقای علیرضا رضاداد دبیر سومین جشنواره بین‌المللی فیلم شهر که همتی بلند در تجلی اندیشه‌ها در سینما دارد، اینجانب را به همکاری در برگزاری سومین جشنواره فیلم فرا خواند، تصور نمی‌کردم گستردگی و دامنه موضوع به این حد باشد. هم با نظر او و هم علاقه اینجانب طرح گفت‌وگو با متفکران ایرانی درباره انسان، سینما و شهر شکل گرفت. بر خود لازم می‌دانم از حمایت‌های ایشان و همچنین پی‌گیری‌های ارزشمند آقای سیداحمد میکائیل‌زاده معاون فرهنگی و منوچهر شاهسواری و دکتر ابراهیم داروغه‌زاده تقدیر و تشکر کنم.

گفتگوهای این کتاب طی آذر، تا بهمن ماه ۱۳۸۷ شکل گرفته است اگر شتاب‌زدگی و گنگی موضوع در برخی مصاحبه‌ها بیش‌تر به نظر می‌آید دلیلی ندارد جز کم‌دانشی من و فرصت اندک؛ که خواننده فهیم بر اینجانب خواهد بخشید، امیدوارم این کتاب به نوبه خود مسیر طرح موضوع انسان‌شناسی تصویری را بیش از پیش هموار سازد.

در این مجال کوتاه از کسانی که با آنان گفت‌وگو کرده‌ام و همگی از چهره‌های شناخته‌شده و نام‌های آشنای حوزه هنر سینما و فرهنگ هستند نام می‌برم: **دکتر ناصر فکوهی**، استاد دانشگاه و انسان‌شناس برجسته با رویی گشاده چراغ نخستین گفت‌وگو را روشن کرد، **سید محمد بهشتی**، معمار، شهرساز که معمار سینمای پس از انقلاب نیز هست، **مازیار اسلامی** که منتقدی فهیم در حوزه فرهنگ و سینماست، **دکتر فرزانه سجودی** استاد دانشگاه هنر و محقق حوزه نشانه‌شناسی، **محمد تهامی‌نژاد** محقق توانای سینما و به‌ویژه سینمای مستند، **دکتر امیرعلی نجومیان** استاد دانشگاه در حوزه مطالعات فرهنگی و نقد ادبی، **سیاوش جمادی** محقق فرهیخته حوزه سینما و فلسفه، **دکتر ابوالحسن ریاضی** استاد دانشگاه و محقق مسائل شهری، **دکتر فرهاد ساسانی** محقق در حوزه نشانه‌شناسی و مطالعات فرهنگی و **شادمهر راستین** که با تلفیق سینما و معماری ایده‌های ارزشمندی را طرح کرد.

از سرکار خانم سیما سعیدی به خاطر ویراستاری دقیق، سرکار خانم نغمه دانش، برای همراهی دلسوزانه و سرکار خانم مریم قربانی‌نیا که با دقت وافر در آماده‌سازی فنی کتاب منجمل زحمت شدند نیز قدردانی می‌کنم. بی‌شک در فرآیند تدوین و انتشار این کتاب بسیاری دیگر نیز مرا یاری کردند که تنها مجال سیاسی کوتاه برایم باقی مانده است.

علیرضا قاسم‌خان

بهمن ۱۳۸۷